

Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

BM-II.059.1.182.2024

Warszawa, /elektroniczny znacznik czasu/

Pan
Szymon Hołownia
Marszałek Sejmu RP

Szanowny Panie Marszałku,

odpowiadając na interpelację nr 2141, złożoną 28 marca 2023 r. przez Posła Dariusza Mateckiego wraz z grupą posłów w sprawie sytuacji na rynku pracy osób z niepełnosprawnościami i propozycji działań na rzecz poprawy ich integracji zawodowej, przekazuję poniższe informacje.

W Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dokładane są wszelkie starania aby w najlepszy sposób wspierać i chronić osoby z niepełnosprawnościami na rynku pracy. Z dużą uwagą analizowane są napływające od Parlamentarzystów oraz ze środowiska osób z niepełnosprawnościami i pracodawców postulaty dotyczące różnych aspektów aktywizacji zawodowej i w miarę możliwości brane są pod uwagę przy projektowaniu zmian w systemie.

Ad 1.

Aktualne dane dotyczące sytuacji osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) przeprowadzanego kwartalnie przez Główny Urząd Statystyczny. Najnowsze dane dotyczą III kwartału 2023 r.: osoby niepełnosprawne prawnie¹ w wieku produkcyjnym (18-59 lat kobiety, 18-64 lat mężczyźni) osiągają niższe wskaźniki na rynku pracy w porównaniu do ogółu populacji w wieku produkcyjnym. Współczynnik aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym wyniósł 32,2% (dla ogółu populacji – 81,0%, dla osób sprawnych -81,4%), wskaźnik zatrudnienia – 30,6% (populacja ogółem – 78,8%, osoby sprawne – 79,7%), stopa bezrobocia – 5,0% (populacja ogółem – 2,8%, osoby sprawne – 2,1%).

Pracujące osoby z niepełnosprawnościami w wieku 16-89 lat (482 tys.) w większości stanowili pracownicy najemni (425 tys.), z czego 128 tys. zatrudnionych w sektorze publicznym, 297 tys. osób zatrudnionych w sektorze prywatnym. Pracujący na własny rachunek stanowili 55 tys.

Na podstawie danych dotyczących pracowników z niepełnosprawnościami oraz pracodawców zarejestrowanych w Systemie Obsługi Dofinansowań i Refundacji Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wg stanu na dzień 04.03.2024 r. w końcu grudnia 2023 r. zarejestrowanych było 214 850 pracowników z niepełnosprawnościami, z czego 77 708 (36,17%) w Zakładach Pracy Chronionej, a 137 142 (63,83%) na otwartym rynku pracy. W systemie SODiR zarejestrowanych było 20 753 osób z niepełnosprawnościami prowadzących działalność gospodarczą, które wystąpiły do PFRON o wypłatę refundacji składek. W IV kwartale 2023 r. zarejestrowanych było 2 389 osób uprawnionych do refundacji składek dla niepełnosprawnych rolników oraz rolników zobowiązanych do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika.

Na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 r. osób z niepełnosprawnościami w wieku 15 lat² i więcej było ponad 5 mln (5 198 829), z czego 1 109 265 pracujących (21,34%), 61 061 bezrobotnych (5,22%), 3 970 819 biernych zawodowo (76,38%).

Ad 2.

Diagnoza potrzeb i oczekiwań osób z niepełnosprawnościami w zakresie aktywizacji zawodowej była przedmiotem działania w kamieniu 1 zakończonego w grudniu 2023 r. projektu współfinansowanego ze

¹ osoby posiadające dokument potwierdzający status osoby niepełnosprawnej tj. orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony

² Populacja osób niepełnosprawnych ogółem czyli osoby niepełnosprawne prawnie i/lub biologicznie

środków PO WER pn.: „Włączenie wyłączonych – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”³.

Zdiagnozowano w nim przyczyny niepodejmowania zatrudnienia przez osoby z niepełnosprawnościami. Jako główny powód niepodejmowania pracy respondenci najczęściej wskazali obecny stan zdrowia.

Powodem utraty lub rezygnacji z pracy jest przede wszystkim pogorszenie stanu zdrowia, likwidacja stanowiska pracy albo zakończenie umowy, która nie została przedłużona przez pracodawcę.

Główne powody, dla których osoby z niepełnosprawnościami nie poszukują pracy, to:

- poczucie braku szans na jej znalezienie,
- zatrudnienie, które jest im oferowane, nie spełnia oczekiwań,
- nie wykazują zainteresowania pracą,
- wysokość posiadanej renty zaspokaja ich potrzeby życiowe.

Skala zjawiska „pułapki rentowej” jest relatywnie mała, jednak 8% badanych obawia się, że jeżeli rozpocznie pracę, renta zostanie im odebrana, a 7% obawia się utraty środków z pomocy społecznej.

Osoby z niepełnosprawnościami poszukujące zatrudnienia borykają się często z pewnymi, specyficznymi problemami. Trudności, z którymi mają do czynienia osoby poszukujące zatrudnienia, można podzielić na kilka kategorii:

- trudności wynikające z niewielkiego popytu na pracę (46% osób z niepełnosprawnościami mających trudności) – badani zwracali uwagę na brak lub niewielką liczbę ofert pracy skierowanych do osób z niepełnosprawnościami, brak ofert odpowiadających kwalifikacjom lub uwzględniających możliwości wynikające z ograniczeń spowodowanych niepełnosprawnością.
- niechęć pracodawców do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami (20% osób mających trudności) – badani zwracali uwagę na to, że spotykali się z niechęcią pracodawców do zatrudniania osób z niepełnosprawnościami, a także na to, że okazanie orzeczenia o niepełnosprawności zniechęca pracodawców. Ponadto zwracano uwagę, że nie zawsze pracodawcy są w stanie zapewnić odpowiednie warunki pracy (np. z powodu występowania barier architektonicznych).
- wewnętrzne bariery ograniczające aktywność (16% osób z niepełnosprawnościami mających trudności) – badani zwracali uwagę na to, że znalezienie zatrudnienia utrudniało im niskie poczucie własnej wartości. Osoby te czuły, że mogą być gorszymi pracownikami niż osoby pełnosprawne, obawiały się, czy sprostają oczekiwaniom pracodawcy, czy poradzą sobie w pracy. Obawom tym towarzyszyło poczucie wstydu wynikające z posiadanej choroby/niepełnosprawności, strach przed postrzeganiem ich jedynie przez pryzmat niepełnosprawności. Ponadto wśród barier o charakterze wewnętrznym wskazywano także na problemy w kontaktach z innymi ludźmi.
- powody zdrowotne (8% osób z niepełnosprawnościami mających trudności) – badani wskazywali na swoje ograniczenia związane ze stanem zdrowia oraz wyższe oczekiwania pracodawców niż ich możliwości psychiczne i fizyczne.
- problemy związane z dojazdem lub odległością od pracy (8% osób mających trudności) – osoby z niepełnosprawnościami wskazywały na problemy z dojazdem do pracy wynikające z dużych odległości, jakie dzielą ich miejsce zamieszkania od zakładu pracy, jak również trudności w docieraniu do pracy związane z brakiem komunikacji publicznej, czy brakiem prawa jazdy.
- trudności z podejmowaniem inicjatywy (8% osób z niepełnosprawnościami mających trudności) – badani zgłaszali, iż nie posiadają dostatecznej wiedzy na temat możliwości poszukiwania pracy, nie otrzymują również propozycji pracy ze strony pracodawców.
- trudności komunikacyjne (8% badanych mających trudności) – badani komunikujący się w języku migowym wskazali na problemy dotyczące komunikacji z pracodawcami.

W projekcie wypracowano instrumenty, które mają na celu niwelowanie powyższych trudności. Obecnie instrumenty są analizowane i oceniane z punktu widzenia możliwości włączenia ich do systemu prawnego.

Ad 3. i 4.

³ Całość raportu oraz pozostałe produkty projektu dostępne są na stronie BON: <https://niepelnosprawni.gov.pl/a,1250,projekt-wlaczenie-wylaczonych-aktywne-instrumenty-wsparcia-osob-niepelnosprawnych-na-ryнку-pracy>

Niedobór pracowników na rynku pracy został zidentyfikowany jako kluczowa bariera w rozwoju firm. Gospodarka doświadcza braku odpowiednich kandydatów do pracy przy rosnącej liczbie ofert pracy. W 2021 r. do urzędów pracy zgłoszono niemal 1,4 mln wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, czyli o 1/5 więcej niż w 2020 r. i o 1% więcej niż w 2019 r., czyli przed wybuchem pandemii COVID-19, a równocześnie ponad połowa długotrwale bezrobotnych pozostaje w rejestrach urzędów pracy. Ponadto doświadcza się niewystarczającego przygotowania urzędów pracy na nowe wyzwania związane z przeobrażeniem gospodarki wskutek m.in. pandemii, czy z uwagi na trudną sytuację demograficzną Polski. Należy zauważyć, że sytuacja demograficzna powoduje konieczność aktywizacji zawodowej jak najszerzych grup społecznych.

Jeśli chodzi o aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnościami, to instytucjami, których przedmiotem działania jest promocja zatrudnienia, łagodzenie skutków bezrobocia oraz aktywizacja zawodowa są Powiatowe Urzędy Pracy. Ponadto realizowane są programy Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, których celem jest podniesienie wskaźników zatrudnienia osób niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne zarejestrowane w urzędzie pracy jako bezrobotne mogą korzystać z wszelkich instrumentów i form pomocy na takich samych zasadach jak osoby pełnosprawne.

Ponadto, osoba niepełnosprawna zarejestrowana w powiatowym urzędzie pracy (PUP) jako poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu może korzystać na zasadach takich jak bezrobotni z następujących usług lub instrumentów rynku pracy: szkoleń, stażu, prac interwencyjnych, przygotowania zawodowego dorosłych, badań lekarskich lub psychologicznych, zwrotu kosztów przejazdów czy studiów podyplomowych, szkoleń na podstawie trójstronnej umowy szkoleniowej, bonu szkoleniowego, stażowego i na zasiedlenie.

W powiatowych urzędach pracy można też skorzystać z pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego i wsparcia w aktywizacji zawodowej przez pracowników wyspecjalizowanych w obsłudze osób niepełnosprawnych.

Z kolei, w ramach wojewódzkich urzędów pracy (WUP) funkcjonują Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej które realizują zadania z zakresu poradnictwa zawodowego (w odróżnieniu od powiatowych urzędów pracy tutaj usługi dostępne są bez rejestracji dla każdego powyżej 18 roku życia).

Osoby z niepełnosprawnościami, które nie są w stanie znaleźć zatrudnienia na otwartym rynku pracy lub w zakładach pracy chronionej, mogą ubiegać się o zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej (ZAZ). ZAZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostką tworzoną w celu zatrudnienia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego stopnia niepełnosprawności i osób zaliczonych do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną.

Trzeba także podkreślić, iż zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami w ZAZ nie jest rozwiązaniem, które stanowić może jedyną receptę na znaczne zwiększenie aktywności zawodowej tych osób.

Na zwiększenie aktywności zawodowej tej grupy wpływ powinny mieć działania skutkujące większymi możliwościami zatrudnienia w otwartym, integracyjnym i dostępnym środowisku pracy, stosownie do art. 27 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Zatem najistotniejsze jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami możliwości realizacji prawa do pracy na zasadzie równości z innymi osobami na otwartym rynku pracy. ZAZ-y uzupełniają tę ofertę tworząc miejsca pracy dla osób z niepełnosprawnościami w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy.

Aby zaktywizować bierne zawodowo osoby z niepełnosprawnościami planowane jest uruchomienie projektu, w którym przetestowane i udostępnione zostanie nowe narzędzie wspierające aktywizację zawodową osób z niepełnosprawnościami: zatrudnienie wspomagane (ZW), aby wspierać aktywne włączenie zawodowe i promować równość szans, niedyskryminację i aktywne uczestnictwo oraz zwiększanie szans zatrudnienia. Projekt ma służyć pilotażowi instrumentu. Następnie, po uwzględnieniu zgłoszonych uwag i rekomendacji, zostanie wdrożony do systemu aktywizacji zawodowej.

Usługa zatrudnienia wspomagane to metoda pracy z osobami z niepełnosprawnościami, której celem jest umożliwienie im dostępu do pracy i utrzymanie płatnego zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Jest to instrument nieobecny dotychczas w systemie prawa powszechnie obowiązującego.

Zgodnie z założeniami usługa ma być kierowana do osób z niepełnosprawnościami nieaktywnych zawodowo, którym najtrudniej jest wejść i utrzymać się na rynku pracy. Zakłada się, że usługa będzie kierowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, ze szczególnymi schorzeniami, tj. osób np. z niepełnosprawnością intelektualną, chorobą psychiczną, autyzmem czy niewidomych.

Usługa zatrudnienia wspomaganego wpisuje się w realizację założeń Strategii na rzecz Osób z 2021-2030, której głównym celem jest zwiększenie poziomu włączenia osób z niepełnosprawnościami w życie społeczne i zawodowe, zwłaszcza osób biernych zawodowo. W ramach Strategii zaplanowano realizację działania IV. 1.3. pn. „Zatrudnienie wspomaganie”, polegającego na wdrożeniu indywidualnej metody pracy z osobą z niepełnosprawnością, nieaktywną zawodowo.

Usługa zatrudnienia wspomaganego będzie realizowana przy udziale doradcy zawodowego, trenera pracy, psychologa, pośrednika pracy, agencji zatrudnienia wspomaganego, instytucji rynku pracy (m.in. powiatowych urzędów pracy). Działania podejmowane w poszczególnych etapach zatrudnienia wspomaganego, obejmują przede wszystkim wsparcie dopasowane do potrzeb i możliwości osoby z niepełnosprawnościami, adekwatne do etapu zatrudnienia.

Usługa zatrudnienia wspomaganego uzupełni ma istniejące instrumenty aktywizacji zawodowej, niezbędne dla osób z niepełnosprawnościami, znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji i nie potrafiących zdobyć i utrzymać stabilnego zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Proponowane rozwiązanie jest też odpowiedzią na postulaty środowiska osób z niepełnosprawnościami i organizacji działających na rzecz ich aktywizacji zawodowej.

Ad 5.

Aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnościami, ze względu na jej wagę w uzyskaniu i utrzymaniu samodzielności, jest szczególnie istotna. Na większe wsparcie finansowe będą mogły liczyć przede wszystkim zakłady aktywności zawodowej i nowy projekt dot. zatrudnienia wspomaganego, który będzie współfinansowany ze środków Funduszu Europejskiego dla Rozwoju Społecznego.

Na koniec chciałbym także podkreślić, iż obecnie w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej obszar aktywizacji zawodowej i włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami jest traktowany w sposób szczególnie priorytetowy. Z tego powodu planujemy kompleksowy przegląd i analizę funkcjonujących w tej materii rozwiązań oraz potrzeb osób z niepełnosprawnościami, aby w nieodległej przyszłości zaproponować konkretne działania, które przelożą się na zwiększenie aktywności zawodowej i poziomu włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami.

Z wyrazami szacunku

z up. Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

Łukasz Krasoń

Sekretarz Stanu

Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

/-kwalifikowany podpis elektroniczny-/